

Луганськ: спекотне літо 2014 року

9 січня 2015 року в Луганську було організоване засідання круглого столу, де обговорювали становище, яке склалося попереднім літом. Основними питаннями дискусії були: 1. У чому суть подій, що відбуваються на Донбасі? 2. Якими можуть бути наслідки того, що відбувається? 3. “Що робити?” — сакраментальне питання переломних часів. Колеги, які приєдналися пізніше, надали свої матеріали в режимі інтернет-конференції, перебуваючи за межами міста, сформулювали своєрідний “стереоскопічний погляд” на ці питання, що дає підстави сподіватися на адекватну оцінку шляхів розв’язання найгострішої за всю історію України проблеми.

О.Лопата, кандидат юридичних наук

Уроки лютневої революції

Як показує світовий і вітчизняний досвід, бідна держава не може бути ані соціально-орієнтованою, ані, тим паче, правовою. Радикальних, ефективних змін за всі роки “незалежного” існування України у відносинах власності не відбулося. Розграбовування залишків “соціалістичної власності” набуло систематичних катастрофічних розмірів і темпів. У результаті до 2010 року Україна із найбагатшої і вельми цивілізаційно-перспективної країни СНД, що входила до шерегу найбільш економічно розвинених країн Європи і світу, перетворилася на одну із найбідніших європейських держав.

Поляризація суспільства, що тривала всі ці роки за рівнем матеріального статусу, перевершила всі очікувані результати: частка бідних і злидених в Україні до 2012 року становила понад 80% населення. Всі можливості підвищення добробуту і соціального статусу були незмінно пов’язані із потраплянням у владні структури. Політичні угруповання будь-якого забарвлення, намагаючись прорватися у владу, займалися тільки соціальною демагогією і популізмом, а головне — своїм збагаченням. Утім — у 2013 році ситуація істотно ускладнилася тим, що суспільного “пирога” після 20 років його невтримного розкрадання вже практично не залишилося, і його “шматки” можна було забрати тільки у своїх “братів по класу”. І В.Янукович досяг успіхів у цій справі більше за інших президентів. — На цей час сім’ю і “донецьких” за їхню непомірну жадібність і цинізм уже ненавиділи не лише у Львові й Івано-Франківську, а й у Києві, Харкові і навіть у Луганську. У результаті до кінця 2013 — початку 2014 року президент примудрився отримати все суспільство як опозицію.

До цього слід додати істотний вплив зовнішньополітичного чинника на розв’язання лютневого протистояння В.Януковича і “опозиції”. Як відомо, його відсторонення від влади шляхом “кольорової” революції планувалося на осінь 2015 року (на час президентських виборів). Одначе навмисні або вчинені через дурість дії його найближчого оточення, зокрема прийняте рішення про розгін “загасаючої” студентської “дискотеки”, трагічно пришвидшили цю подію. До цього часу вже в необхідній кількості з’явився і “стартовий” людський матеріал для майбутньої “рево-

люції” — студенти і, переважно, маргінали із західних областей, викинуті безробіт-
ням з Європи.

Отже, глибинна причина “київських подій” кінця 2013 — початку 2014 року —
банальний переділ власності серед владних еліт країни.

Спосіб розв’язання цієї проблеми — відсторонення глави держави, який “зажер-
ся” й увірував у свою безкарність, шляхом державного перевороту: “революції
гідності”, “кольорової революції”, “маргінальної революції”, “політичної революції”.
У західних ЗМІ її позначали як “кольорову”, і під неї було відпущено величезні
гроші, а не тільки пряники В.Нуланд.

Основними її учасниками були маргінали з усієї України, яким, власне, втрача-
ти було нічого. І ясна річ, це була політична, а не соціальна революція, оскільки вла-
да і власність, як і раніше, залишилися в тих самих осіб (у класу можновладців).

Однак навесні 2014 року українські маргінали сподівалися на більше — “низи”
тяжили до соціальної “зрівняльної” революції. Маргінали дуже хотіли забрати май-
но вже не лишень у “донецьких”, а й у “своїх” — “київських”, “львівських”, “рівнен-
ських” тощо. Складалася ситуація, коли революційна хвиля народної “люстрації”
могла розпочатися з Києва і покотитися далі на Західну Україну.

Було прийнято рішення про термінове спрямування всього майданівського
“пального” матеріалу на Схід країни, зліпивши через засоби масової інформації об-
раз донбаського “ворога-ватника”. Тактично це було правильне рішення, у стра-
тегічному плані — провальне і злочинне. Злочинне тому, що за чинною Консти-
туцією України не можна використовувати збройні сили проти власного народу. І
найголовніше, дії нового керівництва країни в цьому разі можуть підпасти під по-
ложення Конвенції 1948 року про запобігання злочину геноциду і покарання за нього.
Нагадаю тим, хто вже забув, що згідно з цією конвенцією (ст. 2) під геноцидом ро-
зуміють дії, вчинені із наміром знищити, цілком або частково, певну національну,
етнічну, расову чи релігійну групу як таку: а) убивство членів такої групи; б) за-
подіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої гру-
пи; в) навмисне створення для певної групи таких життєвих умов, що передбачають
повне або часткове фізичне знищення її; г) заходи, спрямовані на запобігання діто-
народженню в середовищі такої групи, тощо.

Сьогодні населення Донбасу систематично, у масовому порядку і з особливою
жорстокістю знищується ЗС і нацгвардією України, в тому числі шляхом застосуван-
ня заборонених міжнародним правом засобів і методів ведення війни. Прямі та не-
прямі втрати цивільного населення жителів “ЛНР” і “ДНР” обчислюються вже десят-
ками тисяч людей. Безпрецедентна в історії України блокада Донбасу прямо призво-
дить до масової загибелі найбільш незахищених верств населення через несплачу
пенсій, голод і відсутність у необхідній кількості найбільш запитуваних ліків.

Незважаючи на це, війна центрального уряду проти заколотного регіону неми-
нуче триватиме. Але для її ведення, а тим паче переможного завершення потрібні ре-
сурси. Тобто постає закономірне питання про ресурси влади: політичний, еко-
номічний, соціальний, фінансовий, силовий, адміністративний, демографічний, іде-
ологічний, моральний і часовий.

Що стосується часового ресурсу, то у Києва його практично вже не залишилося,
час працює проти нього. Вочевидилося, що країна економічно і фінансово не
витримає тривалої кровопролитної війни: щодня армія “з’їдає” понад 5 млн дол.
(2 млрд на рік). Це непомірний тягар для України, навіть попри західне, ненадто
щедре кредитування.

День у день соціальна підтримка чинної влади катастрофічно тане. Незважаючи
на всі зусилля з боку засобів масової інформації щодо популяризації війни на Дон-
басі, населенню стають відомі правдиві масштаби втрат серед бійців ЗС і нацгвардії

(йдеться про десятки тисяч загиблих і поранених). Про “моральне” ведення війни також годі говорити — 80% загиблих у “ДНР” і “ЛНР” є мирними громадянами.

Важливий зовнішньоекономічний ресурс, що його мав Київ, сьогодні також практично сходить нанівець. Київ уже неабияк усім набрид і почав дратувати Європу.

“ЛНР”, явно створена у травні 2014 року для торгу, через підставних осіб при “тіньовому” керівництві місцевих “еліт”, що боялися розправи, втрати бізнесу і відсторонення їх від влади радикальним Києвом, усунулася від виконання початкового завдання й вирішила реально дистанціюватися від Києва. Якщо говорити про ресурси влади “ЛНР”, то вона їх також, як і Україна загалом, практично не має.

Судячи з того, як розбиваються інфраструктури міст і селищ Донбасу, знищується його основний промисловий потенціал — шахти, хімічне, металургійне і машинобудівне виробництво, Україна не має наміру все це відбудувати навіть у віддаленій перспективі, не маючи для цього ані засобів, ані бажання. Отже, вона готується, завдавши масштабної шкоди цим територіям, відпустити їх у “вільне плавання”.

Усім необхідно зрештою зрозуміти, що Україна не воює з Донбасом, вона воює з Росією на його території, а точніше, США воює з РФ “до останнього українця” (В.Рубан).

А.Костомаров, доктор соціологічних наук

Про причини Майдану і війни в Донбасі

Коли наприкінці липня 2014 року ми з дружиною виїхали з Луганська, то найсильнішим моїм враженням були не вибухи мін на протилежному боці залізниці, а зустріч із Києвом, який жив так, ніби у країні нічого не сталося. Жителі столиці здебільшого намагалися відгородитися від інформації про каверну хаосу, що розверзлася в Донбасі.

А потім я почав фіксувати вельми цікавий засіб дистанціювання від проблем Донбасу. Він полягав і полягає в стигматизуванні цього регіону як антропологічно меншовартісного. Мовляв, не сталося ж цього в інших місцях, а тільки в Криму й на Донбасі. От вони самі й винні. Промайданівські за настроями жителі нашої країни до цього додавали категоричне заперечення наявності причинно-наслідкового зв'язку між Майданом і війною в Донбасі. Я впевнений, що конче шкідливо поширювати ці стереотипи. Завдання інтелектуалів полягає в деконструкції їх.

З моєї точки зору, однією з глибинних причин Майдану і війни в Донбасі є розкол усередині класу можновладців України. Клас можновладців зорганізований у клієнтельні групи, що мають регіональну прив'язку.

В Україні склався капіталізм периферійного типу. Для периферійних країн характерним є піднесення бюрократичної буржуазії, що здійснює квазіприватизацію державного механізму. Сам державний механізм стає пристроєм для вилучення адміністративної ренти з країни. Свого часу я вже характеризував наш суспільний устрій як “мульковий капіталізм”. Тут я вживаю термін “мульк” арабського мислителя Ібн-Халдуна, котрий у ньому зафіксував єдність влади і власності. У нас взаємна конвертація влади і власності є головним політико-економічним процесом. Саме цей процес штовхає кожен клієнтельну групу до монополізації центральної влади як головного розпорядника ресурсів в обмін влади і власності. При цьому ворожі одна одній клієнтельні групи втягували у внутрішньополітичні процеси зовнішніх суб'єктів, перетворюючи своїми зусиллями Україну на поле геополітичної боротьби.

Найбільше просунулася у справі монополізації влади та власності донецька клієнтельна група. Усередині Партії регіонів склалася, майже за Орвелом, внут-

рішня партія, що дістала назву “Сім’я”. На початку 2013 року вона спромоглася налаштувати проти себе як усі сили, що офіційно перебували в опозиції, так і значну кількість тих, хто був клієнтом донецьких патронів.

Ситуація ускладнювалася тим, що можновладці України не виробили формальних і неформальних механізмів розв’язання внутрішньоелітних суперечностей. Суперечності усередині класу можновладців України перетворили заплановані на 2015 рік президентські вибори на якусь містичну дату. Ані тодішня влада, ані тодішня опозиція не вірили у власну перемогу. Це змусило і одну, і іншу сторону готуватися до силового захоплення влади.

Майдан за українських умов — це спосіб політичного протесту, що поєднує “чорну раду” і молодіжний фестиваль. Тут як у фокусі зійшлися невдоволення опозиційної частини класу можновладців “Сім’єю” і невдоволення народних мас соціальним розшаруванням. Слід відзначити майже повну відсутність у Майдану чіткої соціальної програми і сповзання значної частини протестувальників на крайні праві позиції. Соціально-економічна програма замінювалася сугестивною моральною риторикою. Фактично головним питанням стала влада в дистильовано чистому вигляді.

У процесі протистояння влада діяла не як державницька сила, а як кримінальне угруповання, що обстоює свої інтереси. Звідси відсутність розуміння ситуації, небажання йти на компроміси, спроби за будь-яку ціну домогтися перемоги. Режим втрачав легітимність, але разом із ним сама державна машина України почала розсіпатися.

Непрямі дані свідчать, що трагічна доля могла очікувати не тільки на Донбас і Крим, а й на Галичину. Якби угруповання Януковича придушило Майдан, тоді повстання відбулося б на Заході України. Захоплення будинків обласних адміністрацій і силових структур на Заході України породили в її східній частині відчуття втрати онтологічної безпеки. Побоювання населення стали додатковим чинником маніпулятивних впливів з боку регіональних елітних груп. Користуючись ними, Луганська обласна і міська ради у січні 2014 року легітимували незаконні парамілітарні формування на кшталт “Луганської гвардії” і донських козаків.

Нова українська влада не змогла стати для жителів Донбасу опорою в подоланні екзистенціального страху. Понад те, скасування Закону про регіональні мови, риторика радикалів у Верховній Раді лише посилювали найгірші очікування. І це стало ґрунтом масового збою відчуття громадянськості. Величезна кількість жителів Донбасу в пошуках безпеки звернули свої погляди на агресора.

У Донбасі населення історично не сприймало Росію як загрозу. Гадаю, що й місцеві еліти просто хотіли використати російську підтримку у своїх торгах з офіційним Києвом. Схибили всі. Голосуванням 11 травня пересічні луганчани і дончани відкрили шлях “Градам” і “Тюльпанам”.

І. Валерьянов, доктор філософських наук

Події в Донбасі та морально-ціннісний вимір історії

На мій погляд, суть того, що відбувається в Донбасі, можна визначити так: це *конфлікт цивілізацій у його стихійно-історичній і суб’єктивно-маніпулятивній формі*.

Другий аспект, на мій погляд, перебільшують як українські націоналісти, так і прихильники “руського мира”. Якщо взяти останніх, то вони зазвичай наполегливо наголошують, що київський Майдан — це майже цілком “американський проект” (або навіть “проект ЦРУ”). Та коли від них вимагаєш доказів, то найчастіше їхнім єдиним “аргументом” виявляються сентенції: “це очевидно”, “це й так усім відомо”.

Для розуміння подій, що відбуваються, у жодному разі не можна недооцінювати стихійну, об'єктивну складову історичного процесу. Нікому несила управляти історією: ані Обамі, ані Путіну, ані “світовому уряду жидо-масонів”.

Існує думка, що від початку нелегітимним є Майдан, а нелегітимність донбаських антимайданів — лише віддзеркалення початкової нелегітимності київського Майдану.

Але для всесвітньої історії легітимність — це далеко не найадекватніший вимір. Усі революції Нового і Новітнього часу нелегітимні. Подобається нам це чи ні, але подієвість випереджає легітимність, право *post factum* легітимує те, що відбулося. *Подієвість становить, так би мовити, право історії.*

Але тоді і “ЛНР”/”ДНР” можуть бути легітимовані. Якщо ці псевдодержавні утворення не будуть переможені й проіснують достатньо довго, то вони будуть легітимовані самим фактом своєї наявності. Префікс “псевдо” буде прибраний не юридичними інстанціями, а самим перебігом історії.

Слід визнати *нерівнозначність цінностей і систем цінностей*. Питання про те, що цінності насправді не рівні, що одні цінності кращі за інші, порушено правильно. Неправильно, що цінності не можна порівнювати, неправильно, що стосовно них не можна сперечатися. Сучасна європейська свідомість найчастіше відмовляється від такої постановки питання, позаяк сповідує релятивізм. Треба з усією рішучістю проголосити: *європейські цінності кращі за православно-радянсько-імперсько-російські.*

Жителі Донбасу дуже слабо ознайомлені з європейськими цінностями і європейським способом життя. Їхня свідомість заповнена навіть не міфами, а примітивними лякалками про “мерзенну й розпусну Європу”. Але найбільше вражає в нашій ситуації те, що не лише темна, відстала, неуцька народна маса несприйнятлива до європейських цінностей. Значна частина донбаської інтелектуальної еліти ставиться до європейських цінностей, м'яко кажучи, прохолодно і віддає перевагу цінностям “русского мира”.

Чому так? Донбаські інтелектуали погано знають європейські цінності? Або погано, або достатньо добре. Якщо перший варіант, то це можна виправити. А якщо другий? Тоді справи кепські, бо це означає, що *багато донбаських інтелектуалів знають, що являють собою європейські цінності, але все одно обирають православно-радянсько-російсько-імперські.*

Це не зіткнення цивілізації з варварством, це зіткнення різних цивілізацій.

Згоден, що зв'язок між Майданом і війною в Донбасі, без сумніву, існує. Чи означає це, що Майдан був не потрібен, був шкідливим, згубним? Тут нам доведеться заглибитися в метафізику історії. Слід порушити питання про *субстанціальне зло історії*. Можливо, що *історія як така не може рухатися інакше, ніж через зло і завдяки злу.*

Чи виступив би Лютер проти торгівлі індульгенціями, якби знав про всі наслідки свого виступу? Існує легенда, що перед смертю він розкався у своїх діях. Що сказали б Русо і Мірабо, якби дожили до якобінського терору? Що сказав би Маркс про більшовиків? Що думав про них Плеханов перед смертю?

Події в Донбасі підштовхують до такого висновку: неправильно, що в історії точиться постійна боротьба добра зі злом (і вже тим паче хибно, що добро перемагає зло). *Найчастіше в історії відбувається боротьба зла зі злом, і фінал цієї боротьби неясний.*

Тут уявляються досить гострі й складні проблеми, пов'язані із закономірностями ідентичності соціальної групи. Людина має усвідомити, що *добро не тільки в ній, а й в інших, а зло не тільки в інших, а й у ній.*

Але за такого світогляду можуть виникнути труднощі з ідентичністю. Якщо ми погодимося з тим, що ідентичність — як індивідуальна, так і групова — базу-

ється на тому, що “я” або “ми” — це добро, то думати, що “я” або “ми” — зло, є саморуйнівним.

Передусім я зовсім не стверджую, що соціальна спільнота від позиції “ми — це добро” має перейти до позиції “ми — це зло”. Правильною позицією є така: “Ми — це добро, але в нас є щось зле; інші — це теж добро, але й у них є щось зле”. Варто взагалі уникати персоніфікації зла.

Хотілося б вірити, що у ХХІ столітті цивілізоване людство зможе перейти, так би мовити, до *нового способу творення історії*, за якого і “ми”, і “вони” усвідомлюватимуться як добро, а злом вважатимуться деякі, так би мовити, акцидентальні властивості “нас” і “їх”. І основні зусилля соціальної спільноти будуть спрямовані не на викорінювання “їхнього” зла, а на викорінювання зла в “нас”. Треба подолати колишній спосіб творення історії.

Цю війну не можна виграти тільки з допомогою гармат і танків. Вона має бути виграна в розумах і серцях жителів Донбасу.

Р. Сейфуллін, доктор педагогічних наук

Війна та інститути громадянського суспільства

Діяльність російських інститутів громадянського суспільства (ЗМІ, релігійних організацій, козацтва, деяких політичних партій тощо) стосовно України стала додатковим чинником розколу і формування агресивних настроїв в українському суспільстві. Щоправда, міра зрощення російських ЗМІ і Московського Патріархату з російською владою є такою, що відносити їх до інститутів громадянського суспільства вельми проблематично.

Ідентичність росіян на сході України підживлювалася й далі підживлюється деякими символами, що актуалізують російську державну ідентичність: це — “святая Русь”, “русский мир”, слов’яни, “Новороссия”, православ’я. Мета — згуртувати росіян і мобілізувати їх на колективну протидію всім, хто проти Росії. А позаяк українці за європейські цінності, за права людини, за демократію, то вони проти Росії і “русского мира”. Усе це становить загрозу Росії й відповідно вороже тим, хто як громадянин України ідентифікує себе з російською державністю. Пригадується, як свого часу в українських бібліотеках у Донбасі відкривали величезні зали “Русского мира”, а в Росії тоді під приводом поширення ідей українського націоналізму закривали центри української культури. Численні візити російського патріарха в Україну завжди мали політичну складову. На відкритті храму Московського патріархату в Луганську 24 серпня 2013 року були присутні депутати Верховної Ради України, керівництво області і міста. Разом із тим місяцем раніше, на відкритті храму Київського патріархату нікого з керівництва ані області, ані міста, ані рядових чиновників не було, але при цьому проти відкриття протестували представники партії “Київська Русь” і парафіяни православних церков Московського патріархату.

Менш як за рік пікетувальники відкриття храму українського патріархату будуть учасниками захоплення українських адміністративних установ і замість українського прапора й українського герба на цих будинках майоритимуть поруч козачі, православні, комуністичні, “*святой Руси*” та інші прапори.

Діяльність російських інститутів громадянського суспільства на сході України за екстремальних умов миттєво трансформувалася у фізичне, військове і духовне насильство (написи “за святу Русь” тепер уже на снарядах системи “Град”; очевидці говорять про машину з написом “Православие или смерть”).

Кирилл не може видавити із себе: “християни, зупиніть братовбивчу війну”, — позаяк це буде не угодно Путіну, натомість патріарх намагається переконати світову

спільноту в тому, що “від Росії не виходить ані військової безпеки, ані інших небезпек”. А якщо йдеться про Захід чи про Україну, то обов’язковою є негативна категоризація й оцінка. Приміром, на Майдані були не революціонери, а бандерівці та фашисти.

Інститути громадянського суспільства могли б відіграти певну роль в деескаляції конфлікту на Донбасі. Поки ми цього не відчуваємо. І дуже шкода, що слабкі паростки російського громадянського суспільства приглушені кремлівськими ЗМІ, цими особливими “інформаційними військами”. Вони разом із політтехнологами, інтелектуалами, письменниками прокремлівських холуїв і далі становлять серйозну загрозу державній безпеці України.

В.Вергунський, кандидат філософських наук

Світоглядний і психологічний аналіз революції гідності та подій на Сході України

Безумовно, існують економічні, політичні, геополітичні причини того, що відбувається на сході України, але існують також світоглядні та психологічні чинники, що істотно впливають на перебіг подій. Утіленням протиставлення виступають Донбас і Галичина. Принципова різниця між Сходом і Заходом України — у світогляді. В основу світоглядної орієнтації галичан покладено ідеалізм і релігійність. Ідеалізм орієнтував галичан на подолання власного егоїзму, на піднесення над самим собою, навіть на самопожертву в ім’я загальної надособистісної справи. Спільні дії Церкви, філософів Галичини XIX — початку XX століть і діячів культури були донесені інтелекцією до народних мас і засвоєні останніми.

Цілком інша світоглядна, духовна і соціально-політична ситуація склалася в Донбасі. Більшість його мешканців не відчувають укоріненості у своєму краї. Матеріалістична філософія, під впливом якої перебував Донбас, була неідеальна контролювати індивідуальне і колективне підсвідоме, тому закономірно, що воно вивалося на волю. Неоголошена війна Росії проти України — це прояв психічного неврозу, що трапився зі “старшим братом” з приводу того, як він житиме без України, якщо вона увійде до Євросоюзу. Донбас “повстав” тому, що його жителі підсвідомо відчули свою нездатність бути суб’єктами діяльності й адаптуватися до нових умов життєдіяльності.

Уже сьогодні зрозуміло: матеріалізм програє. Маючи надзвичайно багаті природні можливості і науково-технічний потенціал, Луганщина і Донецьчина не спромоглися його використовувати за умов незалежності. Причина — матеріалістична світоглядна орієнтація і нездатність еліти Донбасу бути суб’єктом діяльності.

Донбас був частиною України, але не вважав себе українським. Коли людина є частиною спільноти, але не усвідомлює себе органічним елементом цілого, то це є ознака маргінальності й утрати культурного коду. Матеріалістична орієнтація зруйнувала внутрішній світ частини українців і росіян Сходу України, людина втратила політичні, моральні та світоглядні орієнтири й опинилася у стані фрустрації.

Світоглядний ідеалізм галичан поставив їх у перші лави боротьби за Незалежність, Помаранчевої революції, революції Гідності й допомагав їм зберегти ідентичність в усіх історичних перипетіях і “малих апокаліпсисах”. Тому слід погодитися з висновком, що Галичина — це П’ємонт українського відродження.

Ідеологічним підґрунтям матеріалізму (в ленінському варіанті) була пересічна людина, що проникає в усі сфери суспільства, а соціальною базою був робітничий клас, збідніле селянство. Соціальною базою сепаратистів стали деградований робітничий клас і декласовані елементи. Привидові матеріалізму настає природний кінець. Під впливом європейської орієнтації ментальність Донбасу поступово

трансформувалася б, і це, своєю чергою, могло позитивно вплинути на ментальність росіян. Такого перебігу подій Росія злякалася і пішла на військове втручання.

Україна перебуває в положових муках народження національної філософії. На мій погляд, такою філософією може стати концепція особистісного буття. Згідно з цією концепцією, сутність людини ієрархічна. Людське життя може здійснюватися на кількох рівнях: є людина тілесна, природна (спонукувана матеріальними потребами), пересічна (спонукувана економічною, політичною, правовою і навіть світоглядною вигодою) і особистість (що керується інтересом суспільства і держави). Рушійною силою суспільного розвитку виступає особистість, тобто представник будь-якої соціальної верстви, здатний діяти в інтересах суспільства. Пріоритет у суспільстві має належати особистостям, котрі здатні діяти в інтересах цілого і не дозволятимуть пересічній людині розігрувати подібні сценарії.

А. Сімейний, доктор юридичних наук

“Прийдіть і владарюйте над нами”

Нинішня трагедія Донбасу і попередні події на Майдані змушують пригадати цей давній історичний заклик. Деякі філософи намагаються пояснити причину, протиставляючи піднесену духовність (ідеалізм) Галичини і засуджуваний матеріалізм східних регіонів. Я, за всієї позірності, так не вважав би: і те, і інше, нехай у різному вираженні, властиве обом регіонам.

Розкол зрів давно через очевидну неспроможність вітчизняних правителів у тому, щоб *урахувати міжрегіональні колізії* й обрати дієвий шлях розвитку держави і суспільства після здобуття Україною незалежності. Ситуація обтяжена незавершеністю здійсненого переділу власності, відсутністю в нових власників упевненості у сталості прав на неї. Звідси хижацька експлуатація нових надбань, небажання піклуватися про благо трударів. Звідси державна політика, звідси й керманічі, котрі розглядають владу як спосіб швидкого особистого збагачення.

Я за Європу. Не тільки, і не стільки за нібито домінуючі там ідеальні цінності. Я “за” тому, що вона не рекомендує, а спонукає мене, “пересічного українця”, умовами надання країні кредиту оплачувати газ, електроенергію, комунальні послуги за реальною ціною. Для цього мені треба виплачувати реальну зарплату, а не так, як зараз, коли в ціні вирощеного зерна в аграріїв вона становить 5–6 відсотків, решту отримує торгівля. Натомість у торгівлі, приміром, на Хрещатику, найнижча порівняно з іншими столицями держав світу орендна плата за користування помешканням крамниці й найвища ціна однієї літньої сукні. Різниця, що йде на хабарі чиновникам усіх рівнів і міліції, — це приховуваний від оподаткування дохід торгових бонз і тих, що стоять за ними.

Тиск Європи допоможе зрівнятися з нею в модернізації й інновації виробництва. На Заході так чи інакше намагаються розв’язувати питання про участь зайнятих в управлінні виробництвом: у більшості фірм вони є акціонерами.

Проте мої надії на Європу не означають збереження нинішнього протистояння з Росією — надто багато уз нас пов’язують. Європа не буде нас нескінченно утримувати. Отримувані кредити — це зашморг для нинішнього і майбутніх поколінь.

Не люблю кидати камені в минуле своєї країни, але не можу не сказати, що відсутність належних знань управління — хронічна хвороба наших керівників. Сьогодні складається на фундаменті минулого, а там ми пам’ятаємо навіть дрібні деталі. Наприкінці 60-х минулого століття я майже рік працював у прокуратурі Рівненської області. Попри всесилля КДБ за півтора десятка років по завершенні Великої Вітчизняної війни слідчими прокуратури ставали випускники Львівського університету, які підпільно опанували там курс вивчення спадщини С.Бандери. Вони, а

також колеги, які давно працювали, і просто знайомі розповідали про силу-силенну образ. Наведу лишень один показовий факт.

Червона армія звільнила поселення. На мітинг зібралися геть усі. Усі віряни, в першому ряду священики з іконою і хоругвами. З імпровізованої трибуни виступає полковник, він розповідає про омріяне світле майбутнє. Наостанок він обіцяє звільнити всіх присутніх від церковного дурману, для чого попів запроторять до віддалених місцин.

У нас із багатьох причин не сформувався розуміння кожним громадянином ролі ХАЗЯЇНА — хазяїна своєї країни, своєї держави, правителем якої він за Конституцією є.

Проблема мови стала видимим приводом для розколу. Рано чи пізно ті, хто довів її до вибуху, постануть перед судом. Злочинно ігнорувати історію формування Донбасу та інших східних регіонів. За період повоєнного відновлення і реконструкції промисловості від 1947 до 1980 року тільки до Ворошиловградської, нині Луганської області прибули 5829 тис. і вибули за цей самий час 4863,5 тис. осіб. За рахунок механічного приросту постійне населення збільшилося на 34,5%. Чи треба говорити, що такі маси людей могли прибути тільки з Росії? Та якби не це, чи був би нині в Україні сучасний Донбас?

Але не це істинна причина наявної там напруженості. Вона, як і розв'язання — в економічній політиці. Сьогодні світова тенденція — шукати, хто кого годує. Це тема самостійного дослідження, але можна вважати, що напруження було би меншим, якби не на словах, а в практичному політико-економічному втіленні діяла Конституція України, котра проголосила, що земля, її надра є надбанням УСЬОГО українського народу. Саме тут, у розумінні, що тільки спільними зусиллями й можна досягти добробуту кожного — основа ідейної єдності україно- і російськомовного населення країни.

С. Франков, кандидат педагогічних наук

“A la guerre comme a la guerre”

Спробую заторгнути низку моментів з точки зору повсякденних, побутових, а не правових позицій. Який сенс одній країні вести війну на своїй території, своєю армією, зі своїм народом? Кому оголошувати війну? Які території “завойовувати”? Де регулярні армії країни агресора? Це “вочевиднилося” точнісінько такою самою мірою, як і “очевидна присутність” американських солдат у складі ЗСУ. Але я не уявляю, звідки у мирного населення Донбасу раптом з'явилася “своя” важка військова техніка. Проте я вірю своїм очам і можу стверджувати, що ця техніка приходить із Росії. Це факт, котрий, з правової точки зору, на жаль, не може бути аргументом визнання Росії стороною, що воює, в українському конфлікті. Годі з таким само успіхом треба визнати Росію, яка поставляє зброю в десятки “гарячих” точок, стороною конфлікту, як, утім, і решту країн, що торгують озброєнням. У чому суть проблеми? Якщо я побився із сусідом по дачі або вирішую суперечку про межі наших земельних ділянок, а хтось “підкинув” мені рушницю, щоб я “пальнув” у сусіда і “заспокоїв” його, то чи можна вважати винуватцем конфлікту цього “благодійника”? По суті, незалежно від сили аргументів сторін, підтримки їх іззовні, тільки вони (сусіди) можуть і мають розв'язати виниклу суперечку або надати обопільну згоду на залучення когось як судового “експерта”. Визнавати рушницю винуватцем або стороною конфлікту — нерозумно.

Чи не видається дивним, що, маючи власну армію, засоби ППО, авіацію, спецпідрозділи з боротьби з тероризмом тощо, Україна навіть не намагалася протистояти захопленню будинку СБУ в Луганську і першим незаконним перетинам кордону

технікою “агресора”? Жертв тепер у сто разів більше, але Конституційне право й обов’язок держави захищати своїх громадян від зазіхання ззовні було порушене. І за це мають відповідати і уряд, і ВР, і президент. А якщо хтось не захотів або комусь це вигідно? Звучить цинічно? Або просто не змогли. Щоб застосувати термін “не змогли” — необхідні докази зробленої спроби. На вашу територію входить ворог, а ви нічого не робите, підбурюєте його на ще більш провокаційні дії, що в поєднанні із внутрішньополітичним протистоянням і цілою низкою об’єктивних регіональних відмінностей і особливостей робить процес майже необоротним і переводить його у фактичну громадянську війну. Досягнувши при всьому цьому своїх корисливих політичних і фінансових цілей, ця влада робить винними нас самих — жителів Донбасу, називаючи сепаратистами і терористами... Браво!

Під час чергового Майдану політична еліта не врахувала істотного чинника українського Сходу. У більшій частині регіону Донбасу був невидимий, нехай аморальний “дах”, що дозволяв жити “по поняттям” при Януковичі, і, до речі, багатьох тривалий час це влаштовувало. Це водночас “обмежувало” бізнес-інтереси українського Заходу. Укупі з їхньою одвічною ненавистю до “клятих москалів” і культом Бандери зробило конфлікт на Майдані способом “зламати” і “нахилити” “тулий” і “ватний” електорат Сходу. А що залишалося робити масовому електорату Донбасу, в основному, пробачте, “шахтарського інтелекту” і “пенсійного примітивізму”? Позбавити “ідола” — це вам не чашку розбити! Що їм запропонували замість цього? Чи думали ті, хто руйнував розмірений перебіг історії, про те, як залучити симпатії тих, хто НІКОЛИ, у найближчі 50 років не сприйме культурно-політичні погляди й ідеї “свідомих укропів”? Оскільки “спільного” лідера, який би влаштовував Захід і Схід, знайти неможливо, то маємо як мінімум два виходи.

Перший — поділ країни на дві держави зі своїми “тарганами в голові”, а другий — домовлятися, жертвуючи і переступаючи через власне “Я”. Перший шлях страшний тим, що і на Заході, і на Сході завжди будуть ті, хто не підтримує місцеві “устої”. А відтак, це обернеться економічним колапсом, спричиненим міграційними процесами “переїзду” на нові квартири і довгими виявленнями “друзів” і “ворогів”.

Другий, як на мене, реальний шлях полягав у тому, щоб після інавгурації штучно “однотурового” Президента не кричати про міфічну “УНІТАРНУ” державу і єдину державну “МОВУ”, а зіграти, як то кажуть, на боці “ворога”. Хочете федерацію — давайте обговоримо! Хочете самостійності й автономії — будь ласка — від Львова до Луганська! Мова? Давайте введемо у країні З(!) державні мови: українську, російську та англійську! Це б “наповал” повишибало всі аргументи і “козири рушниці” добрих сусідів! Скажете, що це дуже довго і копітко? Так! І це добре! Як можна боротися чи воювати проти того, що ти любиш, або того, що тебе влаштовує? Запитайте обидві сторони українського протистояння, чого вони хочуть в остаточному підсумку? Думаєте, вони зможуть відповісти? Не певен. Перемогти (винищити) частину свого народу і змусити їх жити по-своєму можна, але неможливо змусити всіх думати по-своєму. Насильно можна тільки “згвалтувати”, а от любити — ніколи! У мене таке враження, що українська еліта розуміє, що накоїла, і намагається після вчиненого “одружитися” з Донбасом ...

І.Лільберн, кандидат філософських наук

Про євровибір України як порятунок від рабського й імперського мислення

На питання “Що відбувається?” відповім запитаннями: “Чому...?” і “Чому не...?” Приголомшливим для жителів міста було відкриття вогню українською армією по жителях. Це було настільки неправдоподібно, як і антидержавно, адже стріляли

по платниках податків, а тому багато людей, які ставилися до України з симпатією, її зненавиділи.

Звідси інше питання: “Чому не стріляли по терористах, якщо це АТО?” Як і в Криму, купка людей не була знешкоджена структурами, що перевершують їх у десятки разів: виглядають очевидними підготовленість цих акцій і їхня керованість. А якщо додати дезінформацію з боку РФ, то під свист мін на вулицях міста, постійні “телекартинки” злочинів українських “карателів” сприймалися органічно.

Центральна влада не зважала на специфіку провінційних територій, а коли Донбас, що постачався за радянських часів за “першою категорією” нарівні з Києвом і Москвою, перетворився на “депресивну територію”, то “гордість трудівника” повстала проти принижень, що прийшли із незалежністю. Місцева “еліта” із рабовласницьким, кримінальним мисленням використовувала це становище, спекулюючи на мовному питанні.

Майдан ця еліта сприйняла адекватно, відчула загрозу втрати мільйонів безкарно експлуатовуваних рабів, частина з яких забажали людського життя. Було організовано “повстання рабів на захист рабовласників” із використанням перевіреного комуністичного прийому: довести людей до відчаю шляхом примітивізації їхнього буття — тому, в кого нема хліба, не до міркувань про волю. При цьому склалося враження вивіреної режисури з одного центру.

Три основні моменти. Перший, військово-політично-стратегічний — інформаційне забезпечення подій, спершу — блокада, потім агресивна брехня московських і маріонеткових ЗМІ. Другий, військово-ідеологічно-тактичний — для тих, хто обізнаний із реальною історією СРСР, очевидним виглядає висновок про спецоперації ФСБ. Особливо до цього підводять паралелі з діями “відсутніх” військ у Кореї, В’єтнамі, Єгипті тощо; маю у своєму розпорядженні свідчення “добровільних” учасників цих операцій, у жодного з них ця участь формально не зафіксована: їх там не було! Як нема російських солдат і в Луганську, а тамбовсько-рязанська говірка на його вулицях нам увижається. Третій момент психологічно-філософсько-екзистенціальний — усвідомлювана (мінімально) і неусвідомлювана (переважно) заздрість до успіхів і рівня життя на Заході, що породжує агресивне ставлення, попри нездоланну тягу до них же. Звідси спроби долучитися до такого, по суті, просто людського життя стикаються з агресивністю вже в буквальному смислі слова (Грузія, Україна), проте навіть серед учених РФ має місце пояснення цього як прояву природного імперського менталітету.

Повертаючись до ситуації на Донбасі, маємо сталінський варіант розв’язання проблем: колись він, довівши країну до ганьби 1941–1942 років, оголосив “зрадниками” військовополонених, котрих сам же і зрадив, а також тих, хто опинився на окупованих територіях, які він же і залишив. Українські можновладці йдуть тим самим шляхом, залишаючи звичайних людей без засобів до існування, що фактично робить Україну філією цієї імперії.

Але Україна як вільна країна залишається проектом “євровибору”, можливість реалізації якого невідома, що дає змогу негідникам по обидва боки потирати руки, знущаючись над щирими поривами чистих душ тих, хто і є справжніми людьми. І справжніми українцями. І в Києві, і в Одесі, і в Харкові... і в Донецьку, і в Луганську!

А.Костомаров

Виступи і репліки на цьому круглому столі створюють доволі стереоскопічну картину української дійсності за останні півтора роки. Саме з такими ідеями люди виходили на вулиці і творили історію. Щоправда, на вулицях Луганська репрезенто-

ваність ідей була дещо відмінною від наших зборів. Там більшість поділяли сказане колегою О.Лопатою.

Найбільшу незгоду в мене викликали дві доповіді — О.Лопати і В.Вергунського.

Доповідь Лопати будується на правильному твердженні про внутрішньоєлітний розкол в Україні. Але, коли мова заходить про Майдан, то він наголошує, що учасниками протестів були переважно маргінали з Галичини. Я з усією відповідальністю можу заявити, що це неправда. Маргінали були на Майдані, але значну частину протестувальників становили освічені й достатньо молоді люди. Є дослідження соціологів, які проводили польову роботу прямо під час подій.

О.Лопата відтворює стереотип про “карателів” із ЗСУ і Національної гвардії, які вбивають мирне населення. При цьому він не наводить жодного факту каральних операцій.

Критику слід було б звернути на більшість луганської міліції, котра все літо тільки скаржилася на невідомих “озброєних людей”, які її ображали. Реально луганська міліція у своїй більшості підіграла озброєним сепаратистам і російським військам. І зараз усі ці жалюгідні слова схожі на самовиправдання.

Це зовсім не означає, що українська армія бездоганна. У мене особисто дуже багато претензій до добровольчих батальйонів. Вони могли виступати і, напевно, виступають жупелом для місцевого населення. Деякі добровольчі батальйони брали участь у рейдерських захопленнях; відомі факти оподаткування ними підприємців і залякування навколишніх. Але це далеко від каральних акцій, а тим паче актів геноциду, про що говорить колега.

Що стосується убивств мирних жителів. Улітку 2014 року багато луганчан загинули як випадкові жертви артилерійських дуелей між сепаратистами й українськими підрозділами. Але Лопата не говорить, що сепаратисти ставили “Гради” на подвір’ях лікарень, шкіл і здійснювали залпи. При цьому установки “Граду” після пострілу їхали з цього місця. Відповідні удари влучали у мирних жителів. Крім того, самі сепаратисти стріляли по місту, мабуть, щоб викликати паніку й посяяти ненависть до української армії.

Виступ В.Вергунського побудований на стереотипах “ідеалістичної” Галичини і “матеріалістичного” Донбасу. Ці стереотипи можуть виконувати суто ідеологічну роль, а їхня наукова вага мізерна. Відмінності між Донбасом і Галичиною — це відмінності між регіонами однієї країни. Так, у Галичині більшу вагомість має загальногромадянська ідентичність, але в Донбасі фіксувалося більше горизонтальних зв’язків. У мирний час ці регіони доповнювали один одного, не даючи Україні скотитися до якоїсь автократії.

В.Вергунський

На мою думку, ми не дійшли до першопричин подій на сході України. Аналіз конфлікту на сході України необхідно розпочинати зі з’ясування сутності феномену Майдану, рушійною силою якого були не тільки євроцінності, а й утвердження гідності. Майдан являв собою конфлікт особистісного начала з безособистісним, що виходить далеко за межі України. Знеособлена Московія в особі В.Путіна відчула небезпеку для себе. Трагедія України полягає в тому, що філософи, діячі культури і мистецтва, пересічні громадяни виявилися вищими за політиків за рівнем своєї національної і духовної зрілості.

Не тільки народні маси, а й інтелігенція вийшла з тоталітарного суспільства з порушеною свідомістю, що полягає у спрощеному розумінні сутності людини, а саме, ми й далі догматично дотримуємося позиції: кожна людина — особистість.

Люди рівні у своїй гідності, тобто до кожного слід ставитися як до особистості; але все одно вони різні за своїми спонуками до діяльності, за своїм інтелектуально-психологічним і духовним потенціалом. У тоталітарному суспільстві це знання було заборонене під приводом гуманізму: не гуманно відмовляти людині в праві бути особистістю. Якщо ж це знання в суспільстві відсутнє, пріоритет завжди належатиме пересічним, оскільки вони вправно маніпулюють потребами народних мас. Пересічні будуть правити і формувати таких само пересічних. Коло замикається. Його можна розірвати, лише відмовившись від концепту “кожна людина — особистість”. У цьому контексті хотілося б уточнити висновок І.Валерьянова: в історії справді дуже часто зло бореться зі злом, безособистісне з безособистісним, проте Майдан, добровольці АТО — особистісне начало. Формула “зло бореться зі злом” у цьому конкретному випадку не спрацьовує, оскільки прирівнює Небесну Сотню, добровольців АТО, національну гвардію до сепаратистів.

Дивує в нашій дискусії також відсутність рефлексії щодо власної світоглядної й колишньої соціально-політичної позиції та відповідальності за неї. Якщо початком хвороби була зрада з боку частини інтелігенції своєї нації й особистісного начала, то одужання має розпочинатися з філософів, як це зробив К.Ясперс у повоєнній Німеччині. Він покаявся і проголосив метафізичну відповідальність філософів за розвиток нації. Це зауваження не стосується виступу І.Лільберна. Його заклик до рефлексії дав можливість порушити питання про критерії: якою має бути людина, що, на мій погляд, є єдиним позитивним досягненням нашого круглого столу.

І.Лільберн

Ворогами рабів з однієї та іншої сторони, а не рабів і рабовласників зробила опора на повсякденну свідомість, що культивувалася носіями влади. Пояснювальна позиція боротьби зла зі злом більш евристична, ніж прямолінійне протиставлення “духовності” однієї частини країни “матеріальності” іншої. Тоді й релятивність цінностей дістає обґрунтування, фактично спираючись на гуманізм, а не героїзацію душоґубів.

Усвідомлення провини тих, хто діяв не ззовні, а зсередини, допоможе осмислити й сумний результат процесів часів незалежності: були країною науки, космосу, авіації, величезної кількості хліба тощо, але через зажерливість і нахабність “своїх” же стали бантустаном. Маємо потужний наступ примітиву середньовічно-радянського зразка й одночасно байдуже ставлення Києва до розв’язання проблем громадян, які потрапили фактично з його вини в надзвичайно скрутне становище. Москва розв’язує політичні, демографічні й інші проблеми за рахунок цинічних проракунків українських можновладців.

А на питання “Що робити?” стисло можна відповісти так: рятувати проект за назвою “Україна”, поки він остаточно не загинув, але передусім припинити кровопролиття.